

Ks. Jan Janicki

TEOLOGIA PASTORALNA – LITURGIA – INSTYTUT LITURGICZNY W 30 LAT PO KONSTYTUCJI O LITURGII

I

Ojciec Święty Jan Paweł II, z okazji 25-lecia Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie (1961—1986), powiedział, że „głównym celem Instytutu, powstałego na krótko przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II i umacniającego swą pozycję w Kościele w czasie trwania Soboru, jest to, by stanowić centrum studiów i badań, jako fundament (baza) naukowy dla soborowej reformy liturgicznej. To cel pierwszorzędnej ważności. Odnowienie liturgii bowiem i jej rozwój 'słusznie uważa się za znak opatrnościowej działalności Bożej dla naszych czasów, jakby przejście Ducha Świętego w Jego Kościele. Nadaje ono charakterystyczny rys życiu Kościoła oraz całej współczesnej myśli i działalności religijnej' (KL 43)”.¹ Jak wiadomo, pierwszym owocem Soboru, którego pragnął Jan XXIII dla odnowy Kościoła, była Konstytucja o Świętej Liturgii *Sacrosanctum Concilium*, którą przygotował szeroko rozwinięty ruch liturgiczny i pastoralny; stała się ona „zwiastunem nadziei dla życia Kościoła i jego odnowy”.² Kościół, podejmując soborową reformę liturgii, dąży do realizacji postawionego przez Sobór celu: „Przyczynić się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusie, i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła” (KL 1). Zadaniem, które wciąż jeszcze pozostaje do wykonania, jest „duszpasterstwo liturgiczne, które pozwoli z bogactwa liturgii obficie czerpać moc spływającą z Chrystusa na wszystkie członki Jego Ciała, którym jest Kościół”.³ Tych skutków, „rezultatów nie można się spodziewać, jeżeli najpierw sami duszpasterze nie będą przeniknięci duchem i mocą liturgii i nie staną się jej nauczycielami” (KL 14). II Polski Synod Plenarny, w tekście roboczym zatytułowanym *Życie liturgiczne w Polsce po Soborze Watykańskim II* stwierdza, że „koniecznym wa-

¹ Discorso del Santo Padre Giovanni Paolo II rivolto ai docenti e studenti del Pontificio Ateneo S. Anselmo in occasione del XXV di fondazione del Pontificio Istituto Liturgico, EcO 4 (1987) 14.

² Jan Paweł II, *List Apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej Liturgii* (4. XII. 1988), n. 1.

³ Tamże, n. 10.

runkiem odnowienia liturgii i odnowienia życia Kościoła przez liturgię jest zapewnienie odpowiedniej formacji biblijnej i liturgicznej duszpasterzy i wiernych (por. KL 14—19)” (n. 6). „To szeroko zakrojone dzieło — mówi Jan Paweł II — powinno rozpoczynać się w seminariach i w domach formacyjnych i być kontynuowane przez całe życie kapłańskie. Taka sama formacja, dostosowana do ich stanu, jest niezbędna także dla ludzi świeckich, tym bardziej, że w wielu krajach są oni dziś powołani do podejmowania w coraz większym stopniu odpowiedzialności za wspólnotę”.⁴ O takim sensie Instytutu Liturgicznego i jego celu mówił Ojciec Święty w swym przemówieniu na 25-lecie PIL w Rzymie, dodając, że „liturgia jest szczytem i źródłem” całego życia Kościoła.⁵

Istnienie, sens i zdania Instytutów Liturgicznych oraz Seminariorum i domów formacji liturgicznej trzeba zatem widzieć w świetle tego, czym jest liturgia w życiu Kościoła. Idąc za nauczaniem Konstytucji o Świętej Liturgii, liturgiczny tekst roboczy II-go Synodu Plenarnego, poucza, że „Liturgia jest wykonywaniem w obecnym czasie dziejów zbawienia — od Zesłania Ducha Świętego do Paruzji — kapłańskiej funkcji Chrystusa, jedynego pośrednika między Bogiem i ludźmi. (...) Chrystus uświęca ludzi we wspólnocie Kościoła i razem z Kościołem, swoim Mistycznym Ciałem, oddaje Bogu Ojcu całkowity kult publiczny”.⁶

Soborowe spojrzenie na liturgię i na Kościół pozwoliło dostrzec, że Kościół uczestnicząc, przez chrzest i bierzmowanie, w posłannictwie Chrystusa: Proroka, Kapłana i Króla-Pasterza-Sługi, ma do spełnienia trzy podstawowe funkcje: nauczanie, uświęcanie i pasterzowanie-kierowanie.

Kościół wypełnia w świecie funkcję proroczą (martyria) — przez głoszenie Słowa Bożego (misje, katechizacja); funkcję kapłańską (*leitourgia*) — przez sprawowanie Eucharystii i innych sakramentów, sakramentaliów, liturgii godzin, świętowanie misterium zbawienia w roku liturgicznym; funkcję królewską (*diakonia*) — przez różne dzieła chrześcijańskiego apostołstwa i miłosierdzia.⁷

Takie spojrzenie na Kościół ukazuje, że „Liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła” (KL 9); Liturgia jest jednak „szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10).

Soborowa koncepcja Kościoła oraz sposób pojmowania istoty i znaczenia liturgii dla życia Kościoła — określają miejsce i zadania nauki

⁴ Tamże, n. 15.

⁵ Discorso del Santo... art. cyt., 16.

⁶ *II Polski Synod Plenarny*. Tekst roboczy Życie liturgiczne w Polsce po Soborze Watykańskim II, n. 4.

⁷ *Jw.*, n. 5.

o urzeczywistnianiu się Kościoła w świecie współczesnym czyli teologii pastoralnej oraz cele i zadania liturgiki, zajmującą się liturgią przez którą „dokonywa się uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga, które jest celem wszystkich innych dzieł Kościoła” (KL 10).⁸

Instytuty Liturgiczne, stanowiąc centrum studiów i formacji liturgicznej, winny szukać „dynamicznej syntezy współczesnej teologii, teologii żywej, będącej na usługach Objawienia, ale też odpowiadającej na konkretne ludzkie pytania”⁹. Instytuty Liturgiczne i Instytuty Teologii Pastoralnej — mając w centrum zainteresowania „samobudowanie się” — urzeczywistnianie się Kościoła obecnie i w przyszłości oraz przyczyniając się do tego, by wierni poprzez liturgię „ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła” (KL 2) — winny dążyć do „zintegrowania wszystkich dziedzin teologii pastoralnej (liturgika, katechetyka, homiletyka). Wszystkie te dziedziny zajmują się Kościołem jako całością oraz jego działalnością i rozwojem w konkretnej sytuacji historycznej”.¹⁰

1. ISTOTA I ZADANIA TEOLOGII PASTORALNEJ.

Teologia pastoralna — znana również pod nazwą teologia praktyczna Kościoła — określana jest jako nauka, dyscyplina teologiczna zajmująca się urzeczywistnianiem się (względnie: samourzeczywistnianiem się) Kościoła we współczesnym świecie.¹¹ Słowo „samourzeczywistnianie się”, choć nie najlepiej odpowiada duchowi języka polskiego, lepiej oddaje świadomość tej nauki, ujmującej Kościół jako wielkość, pojęta na sposób żywego organizmu, który sam siebie buduje.¹²

1.1. Przedmiot teologii pastoralnej.

Przedmiotem materialnym teologii pastoralnej jest Kościół jako całość; jest życie i działalność Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego.¹³ W teologii pastoralnej chodzi o dynamiczną wspólnotę Kościoła, który urzeczywistnia się, aktualizuje się „tu i teraz”, by być tym, czym jest

⁸ Zob. Fr. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, CT 37(1967) z. 1, 24—40.

⁹ W. Świerżawski, *Dwie odnowy — biblijna i liturgiczna*, AK 64 (1972) t. 78, 285.

¹⁰ R. Kamiński, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Lublin 1992, 106.

¹¹ Zob. H. Schuster, *Istota i zadania teologii pastoralnej*, Conc 1—10 (1965/6) 156; Fr. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się...* art. cyt., 24.

¹² Por. Fr. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się...* art. cyt., 24.

¹³ Tamże.

i czynić to, co powinien. Zadaniem teologii pastoralnej jest wypracowanie i formułowanie zasad i dyrektyw, które winny kierować uobecnianiem się Kościoła.¹⁴ Ponieważ przedmiotem teologii pastoralnej jest Kościół jako całość, dlatego należy uwzględniać — przy uobecnianiu się Kościoła — wszystkich jego przedstawicieli; wszystkie podstawowe funkcje poprzez które Kościół spełnia swoje zadania (głoszenie słowa, liturgię, misje, akcje miłosierdzia itp.); wszystkie społeczne i socjologiczne aspekty życia i działalności Kościoła oraz różnorodność typów pobożności.¹⁵ Przedmiot materialny teologii pastoralnej obejmuje zatem rozmaite praktyczno-teologiczne dyscypliny, jak liturgika, katechetyka, homiletyka, misjologia itp., które „ukazują się ostatecznie i w sposób naturalny jako części jednej teologii pastoralnej”.¹⁶

1.2. Podmiot działalności eklezjalnej.

Skoro Kościół jako całość jest przedmiotem teologii pastoralnej, to wynika z tego wniosek, iż odpowiedzialność za uobecnianie się Kościoła spoczywa na wszystkich jego przedstawicielach. Chodzi tutaj „o zadania i role wszystkich członków, którzy uczestniczą w budowaniu i pośredniczą w działalności zbawczej Kościoła, a więc poszczególni chrześcijanie i wspólnoty kościelne oraz przedstawiciele urzędu Kościoła”.¹⁷ Podmiotem działalności Kościoła, w ujęciach posoborowych teologii pastoralnej, są wszyscy, którzy przez chrzest zostali włączeni do wspólnoty nowego Ludu Bożego.¹⁸ Podmiotem działalności eklezjalnej jest hierarchia i laikat, a także wielość funkcji pełnionych przez poszczególnych członków (zasadniczą rolę pełnią ci, którzy otrzymali władzę święceń) i różne organy Kościoła.¹⁹

1.3. Metoda teologii pastoralnej.

Metodą naukową jest świadome i systematycznie stosowany sposób skutecznego ekonomicznego działania. Najogólniej przyjmuje się dwie zasadnicze metody naukowe: indukcyjną i dedukcyjną; pierwszą z nich stosuje się głównie w naukach empirycznych (ustalenie faktów i ich interpretacja); metodę dedukcyjną stosuje się w naukach apriorycznych, wyprowadzających twierdzenia z aksjomatów. Obie te metody wzajemnie się uzupełniają i wspierają.²⁰ Teologia pastoralna, jako teologia w ogóle, posługuje się zasadniczo metodą dedukcyjną, wyprowa-

¹⁴ Por. H. Schuster, *Istota i zadania...* art. cyt., 157.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ R. Kamiński, *Wprowadzenie do...* dz. cyt., 87.

¹⁸ Por. tamże, 88.

¹⁹ Por. tamże, 89n.

²⁰ Zob. S. Kamiński, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1981, 11—18.

dając z aksjomatów wiary wciąż nowe twierdzenia. W teologii pastoralnej pierwszorzędnym przedmiotem badawczym są zasady działania, które obejmują trzy etapy postępowania badawczego. Najpierw przeprowadza się naukową refleksję nad istotą Kościoła i całością jego życia, potem dokonuje się analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła, w której realizuje on swoją działalność i wreszcie ustala się konkretne zasady i dyrektywy, według których powinna przebiegać działalność Kościoła, zmierzająca do jego „autorealizacji” (samourzeczywistnienia) obecnie i na przyszłość.²¹

1.4. Cel teologii pastoralnej.

Celem teologii pastoralnej jest planowanie urzeczywistniania się Kościoła w teraźniejszości i w przyszłości.²² W odróżnieniu zatem od teologii pastoralnej, której podstawowym celem jest kształcenie i praktyczne przygotowanie duszpasterzy, celem teologii pastoralnej w ujęciu eklezjologicznym, jest naukowe ukształtowanie samoświadomości aktualnie działającego Kościoła i dla skutecznego planowania działalności Kościoła na przyszłość.²³ Celem teologii pastoralnej jest zatem kształtowanie naukowej refleksji Kościoła nad sobą samym.²⁴

Celem teologii pastoralnej jest także kształcenie duszpasterzy i apostołów świeckich oraz przygotowanie ich do pracy w Kościele. Cel teologii pastoralnej obejmuje więc naukową refleksję nad działalnością Kościoła oraz formację tych, którzy stanowią podmiot działalności Kościoła.²⁵

2. CELE I ZADANIA LITURGIKI.

Liturgika jest nauką teologiczną zajmującą się liturgią Kościoła; jest dyscypliną naukową zajmującą się w sposób usystematyzowany sprawowaniem liturgii w Kościele. Liturgika bada i wyjaśnia „służbę Bożą” w jej powstaniu, historycznym rozwoju, przemianach, treści teologicznej, w obowiązujących normach i konsekwencjach duchowych i duszpasterskich.²⁶

Przedmiotem liturgiki jest zgromadzenie liturgiczne Ludu Bożego, jako wspólnoty Jezusa Chrystusa przed Bogiem w Duchu Świętym

²¹ Zob. R. Kamiński, *Wprowadzenie do...* dz. cyt., 100—105.

²² Zob. H. Schuster, *Istota i zadania...* art. cyt., 160.

²³ Por. R. Kamiński, *Wprowadzenie do...* dz. cyt., 98.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Zob. B. Nadolski, *Liturgika. I. Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, 74; H. Rennings, *Cele i zadania liturgiki*, Conc 1—5(1969) (Poznań 1970), 139—149.

„w perspektywie stworzenia i zbawienia, rozważanego w wymiarze przeszłości, współczesności i przyszłości”.²⁷

Liturgika, jako nauka o publicznej służbie Bożej Kościoła jest dyscypliną samodzielną w ramach teologii pastoralnej; bardzo silnie jest jednak powiązana z innymi dyscyplinami teologicznymi, a więc z teologią biblijną, systematyczną i pastoralną, jak również z innymi dziedzinami nauki, pozateologicznymi.

2.1. Ważność nauki liturgiki w naukach teologicznych.

Papież Pius XII, mówiąc o nauce liturgii w seminariach w enc. *Mediator Dei* (1947), zwracał się do biskupów:

„Atoli jest jeszcze rzecz większego znaczenia, Czcigodni Bracia, którą w szczególny sposób polecamy waszej pilności i apostołskiej gorliwości. Wszystko co dotyczy zewnętrznego kultu religijnego ma zaiste swoją doniosłość; ale rzeczą najkonieczniejszą jest, aby chrześcijanie żyli życiem liturgii i pielęgowali i podtrzymywali jej ducha nadprzyrodzonego. Wydajcie więc energiczne zarządzenia, aby młodzi klerycy, jak kształcą się w naukach ascetycznych, teologicznych, prawnych i pastoralnych, tak też zostali w podobny sposób wyszkoleni w liturgii, aby rozumieli święte ceremonie, odczuwali ich majestat i piękno i wyuczuli się pilnie tych norm, które zwymy rubrykami. I to nie tylko gwoli kultury, nie tylko w tym celu, aby adepci nauk kościelnych potrafili kiedyś odprawiać obrzędy religijne w należyтым porządku, okazałości i godności, ale przede wszystkim dlatego, aby wychować ich w najściślejszym związku i jedności z Chrystusem — Kapłanem, aby zostali świętymi sługami świętości.”²⁸

Konstytucja o Świętej Liturgii (4.XII.1963) Soboru Watykańskiego II podkreśla ważność nauki liturgiki w całokształcie studiów teologicznych:

„W seminariach i zakonnych domach studiów naukę świętej liturgii należy zaliczyć do przedmiotów koniecznych i ważniejszych, na wydziałach zaś teologicznych do przedmiotów głównych, a wykładając ją z uwzględnieniem zarówno aspektu teologicznego i historycznego, jak i duchowego, duszpasterskiego oraz prawnego. Ponadto wykładowcy innych przedmiotów, zwłaszcza teologii dogmatycznej, Pisma świętego, teologii życia wewnętrznego i pastoralnej, powinni, stosownie do wewnętrznych wymagań własnego przedmiotu, tak uwydatnić misterium Chrystusa i dzieje zbawienia, aby jasno uwidocznili się związek tych przedmiotów z liturgią i jedność formacji kapłana” (KL 16).

²⁷ Zob. B. Nadolski, *Liturgika...* dz. cyt., 74.

²⁸ Cyt. za: Piusem XII, Encyklika o Liturgii (*Mediator Dei*) z dnia 20 listopada 1947 roku, Kielce 1948, 102.

Liturgika ma prowadzić do liturgicznej formacji studentów teologii — stąd jej ważność pośród innych dyscyplin teologicznych:

„W seminariach i domach zakonnych klerycy powinni otrzymać liturgiczną formację życia duchowego tak przez należyte wprowadzenie, dzięki któremu będą mogli rozumieć święte obrzędy i całą duszą w nich uczestniczyć, jak też przez inne ćwiczenia pobożne przepojone duchem świętej liturgii; niech się również nauczą zachowywać przepisy liturgiczne, tak aby życie w seminariach i w instytutach zakonnych było głęboko przeniknięte duchem liturgii.” (KL 17).

Instrukcja Kongregacji Nauczania Katolickiego, określająca podstawowe zasady formacji kapłańskiej (*Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*) z 6 stycznia 1970 r., mówiąc o ważności dziedzin teologicznych, umieszcza liturgikę po nauce Pisma świętego, a przed teologią dogmatyczną, moralną, duchowości, pastoralną i socjologią, przed historią Kościoła i prawem kanonicznym, stwierdzając:

„Liturgię należy obecnie zaliczyć do przedmiotów głównych. Nie powinna być przeto wykładana tylko w aspekcie jurydycznym, lecz głównie w teologicznym i historycznym oraz także duchowym i duszpasterskim w powiązaniu z innymi przedmiotami, ażeby alumni przede wszystkim zorientowali się w jaki sposób tajemnice zbawienia są obecne i sprawowane w czynnościach liturgicznych. Ponadto, przez wyjaśnianie tekstów i obrzędów tak Wschodu jak i Zachodu, trzeba ukazać liturgię jako główne źródło teologiczne, w którym wyraża się wiara i życie duchowe Kościoła” (n. 79).

Nie powinno zatem nikogo dziwić, czego w związku z takim rozumieniem miejsca liturgiki pośród innych dyscyplin teologicznych domaga się II Polski Synod Plenarny:

„W celu zapewnienia należytej formacji liturgicznej kandydatom do kapłaństwa nauka święta liturgii winna być traktowana w seminariach i w innych domach studiów jako jeden z przedmiotów głównych i wykładana w wymiarze dwóch godzin tygodniowo przez sześć lat. Pod koniec każdego semestru obowiązuje egzamin z tego przedmiotu, pod koniec studiów zaś egzamin przekrojowy z całości (*rigorosum*).” (n. 43)

2.2. Cel i zadania liturgiki.

Liturgia stanowi jedną z najbardziej podstawowych form urzeczywistniania się Kościoła. Zadanie liturgiki, części teologii praktycznej-pastoralnej, polega na tym, by w oparciu o teologiczną analizę współczesności poddawać ocenie krytycznej istniejące formy liturgii i jednocześnie normatywnie ustalać jej najodpowiedniejszy kształt na dziś i na jutro.²⁹

²⁹ Zob. H. Rennings, *Cele i zadania...* art. cyt., 145.

Instrukcja o liturgicznej formacji w Seminariach (z 3.VI.1979 r.), poucza że:

„Nauka liturgii winna być wykładana zgodnie z dzisiejszymi potrzebami; trzeba tu zwracać uwagę przede wszystkim na dziedzinę teologii, duszpasterstwa i ekumenizmu:

a. Dla liturgicznej formacji przyszłych kapłanów szczególne znaczenie posiada ściśle powiązanie między liturgią i nauką wiary. Przy wykładzie tej dyscypliny należy ten związek odpowiednio naświetlić. Kościół modląc się wyraża bowiem przede wszystkim swoją wiarę, tak że „prawo modlitwy określa prawo wiary”. Dlatego nie tylko trzeba wiernie zachować „prawo modlitwy”, aby nie zostało naruszone „prawo wiary”, lecz i na odwrót ci, którzy zajmują się świętą teologią, powinni wnikliwie badać tradycję kultu Bożego, zwłaszcza kiedy mówią o naturze Kościoła oraz wykładają naukę o sakramentach i o ich dyscyplinie.

b. Jeśli chodzi o aspekt pastoralny, jest rzeczą najwyższej wagi, aby przyszli kapłani właściwie i w pełni rozumieli odnowę liturgii podjętą przez Sobór Watykański II w świetle zdrowej nauki i tradycji, nie tylko zachodniej, lecz także wschodniej. Należy wyłożyć alumnom zasady odnowy liturgicznej, aby lepiej zrozumieli racje, na których opierają się przystosowania lub zmiany przez Kościół postanowione; aby potrafili dostrzec także inne modyfikacje, których słusznie można pragnąć; aby przy obecnym roztrząsaniu poważnych i trudnych zagadnień odróżniali niezmienną część liturgii, jako pochodzącą z Bożego ustanowienia, od innych części podlegających zmianie.

c. Także dialog ekumeniczny rozwinięty przez Sobór Watykański II domaga się odpowiedniego przygotowania w zakresie wiedzy liturgicznej. W dialogu tym poruszane są bowiem liczne i trudne kwestie z dziedziny liturgii; do właściwej ich oceny trzeba alumnow przygotować.” (n. 44)

Mając na uwadze stwierdzenie KL 16, iż wykładowcy innych przedmiotów teologicznych, powinni tak uwydatnić misterium Chrystusa i historię zbawienia, aby jasno uwidocznił się związek tych przedmiotów z liturgią, trzeba powiedzieć, że chodzi tu z całą pewnością nie tylko o zwykłą korelację między przedmiotami teologicznymi, ale o „zastosowanie zasady koncentracji całej formacji naukowej i wewnętrznej kapłana wokół liturgii. Takie postawienie sprawy jest niewątpliwie nowe i nieco zaskakujące i dlatego wymaga wielu zasadniczych przemyśleń.”³⁰

Zadania liturgiki muszą obejmować tę rzeczywistość, o której Jan Paweł II powiedział w swym *Liście na 25-lecie ogłoszenia KL*:

³⁰ Fr. Błachnicki, *Liturgia jako zasada koncentracji w formacji kapłańskiej*, CT 38(1968) z. 3, 33—51.

„Ponieważ śmierć Chrystusa na krzyżu i Jego zmartwychwstanie stanowią treść codziennego życia Kościoła i zapowiedź wiecznej Paschy, pierwszym zadaniem Liturgii jest nieustrudzone wprowadzanie nas na otwartą przez Chrystusa paschalną drogę, na której człowiek godzi się umrzeć, aby mieć życie wieczne.” (n. 6)

3. ZADANIA INSTYTUTU LITURGICZNEGO

Rolę i znaczenie Instytutów Liturgicznych dowartościował Kościół w wielu swych wypowiedziach. Sobór Watykański II w KL stwierdził, że:

„Profesorowie, którym się powierza nauczanie liturgii świętej w seminariach, zakonnych domach studiów i na wydziałach teologicznych, powinni być przygotowani do swojego zadania w instytutach specjalnie do tego przeznaczonych.” (KL 15).

Instrukcja o liturgicznej formacji w Seminariach (3.VI.1979) określa przymioty profesora liturgii:

„Dla zapewnienia właściwego wykładu tych zagadnień trzeba, aby w seminarium był specjalny profesor należycie przygotowany do wykładania nauki liturgii, o ile to możliwe w jednym spośród do tego celu przeznaczonych instytutów. Winien znać teologię i historię, być obeznanym z dziedziną duszpasterstwa i posiadać zrozumienie publicznej modlitwy Kościoła. Powinien mieć świadomość, że jego rola nie jest czysto naukowa czy techniczna, ale raczej mistagogiczna; ma on wprowadzać alumnów w życie liturgiczne i w jego duchową treść. (n. 51).

Profesorowie wykładający Pismo święte powinni pamiętać, że obecna odnowiona liturgia ofiaruje wiernym obfitszy wybór czytań biblijnych, a ponadto wszystkie czynności liturgiczne i znaki czerpią znaczenie z Pisma świętego. Stąd też przyszłym kapłanom konieczna będzie pełniejsza znajomość ksiąg świętych i historii zbawienia, i to nie tylko wiedza egzegetyczna, ale „serdeczne i żywe umiłowanie Pisma świętego, o którym świadczy czcigodna tradycja obrządków wschodnich i zachodnich”. (n. 52).

Kościół, w nauczaniu powyższej Instrukcji, nie pozostawia wątpliwości co do potrzeby istnienia i ważnej roli, jaką mają do spełnienia Instytuty Liturgiczne. Instrukcja zdaje się twierdzić, że Instytuty Liturgiczne przygotowują profesorów do integrowania liturgiki z innymi dyscyplinami teologicznymi, a zwłaszcza nauk pastoralnych.

Do rozwoju studium liturgii niemało może się przyczynić koordynacja z innymi przedmiotami, zalecona przez sam Sobór Watykański II. Tak np. w nauce o sakramentach i o korzystaniu z nich powinna istnieć współpraca między profesorem liturgii oraz tymi, któ-

rzy uczą alumnów teologii dogmatycznej, moralnej, pastoralnej i prawa kanonicznego. Niech często ze sobą rozmawiają, aby w ten sposób owocnie i jednomyślnie współdziałali w dążeniu do tego samego celu, aby unikali częstego niebezpieczeństwa powtórzeń i nie przeczyli sobie wzajemnie. (n. 53).

Pożądanym będzie, aby w miarę możliwości przy układaniu programu wykładów teologicznych tematy liturgiczne były poruszane w tym samym czasie, w którym wykładane są związane z nimi zagadnienia teologiczne, np. aby wraz z wykładem o Kościele były wyjaśnione teologiczne pojęcia dotyczące modlitwy Kościoła itd.

W niektórych seminariach wskazane będzie może, aby ten sam profesor, który wykłada liturgikę, wykładał także całą naukę o sakramentach, byleby był prawdziwie biegły zarówno w teologii sakramentów jak i w wiedzy liturgicznej. (n. 54).

Trzeba będzie dołożyć starania, aby z nauki liturgii zostały wydobyte te aspekty, które mogą się złożyć na owo podsumowanie teologii, jakiego w myśl przepisu Podstawowego programu (n. 63) oczekuje się po całym cyklu studiów i jakie winno być wypracowane w ostatnim okresie nauczania teologii." (n. 55).

Kościół widzi potrzebę istnienia Instytutów Liturgicznych dla kształcenia profesorów liturgiki oraz tych, którzy będą kierowali komisjami liturgicznymi w Kościołach lokalnych (diecezjalnych):

„Aby diecezje miały kapłanów wyspecjalizowanych do nauczania świętej liturgii i do kierowania miejscowymi komisjami liturgicznymi, trzeba odpowiednio przygotować niektórych kandydatów do tych zadań. Po ukończeniu zwykłych studiów w seminarium i po odbyciu pewnego stażu duszpasterskiego, prezbiterzy wyznaczeni do tego przez biskupa powinni być wysłani do jednego ze specjalnych Instytutów założonych przez Stolicę Apostolską lub przez konferencje biskupie. Jest to szczególnie pilne w tych krajach, w których według uznania kompetentnej władzy kościelnej pożądana jest gruntowniejsza adaptacja liturgii.”³¹

Wydaje się, że ważną rolę powinien spełnić Instytut Liturgiczny w tym dziele, którego podjął się II Polski Synod Plenarny:

„W celu zapewnienia koordynacji działania komisji Episkopatu Polski do spraw liturgii i duszpasterstwa liturgicznego, a także podkomisji do spraw muzyki sakralnej i podkomisji do spraw duszpasterstwa służby liturgicznej z odpowiednimi komisjami diecezjalnymi i zakonnymi Synod powołuje do istnienia krajowy ośrodek duszpasterstwa liturgicznego. Jego zadaniem będzie niesienie pomocy duszpasterzom i wiernym świeckim w dziedzinie katechezy i praktyki liturgicznej: wydawanie odpowiedniego czasopisma, opracowywanie i pu-

³¹ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach* (3.VI.1979 r.), n. 60.

blikacja materiałów pomocniczych do katechezy mistagogicznej i homilii, wyjaśnienie przepisów prawnoliturgicznych, rozwiązywanie wątpliwości, proponowanie nowych form wyposażenia wnętrz kościołów, wykonywania szat i naczyń liturgicznych itp." (n. 62).

Kościół wskazuje bardzo dobitnie na ważność nauki liturgii i zadania Instytutów Liturgicznych, uświadamiając wszystkim istotę liturgii i jej znaczenie dla życia i urzeczywistniania się Kościoła. Wszystkie dziedziny teologii, zwłaszcza teologii pastoralnej powinny wyciągnąć praktyczne wnioski z faktu, iż „Liturgia jednak jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Praktyczne wskazania zawiera soborowa Konstytucja o świętej Liturgii, a wszystkie one są dedukcją ze spojrzenia na liturgię w Kościele w świetle wniknięcia w Ducha Świętego w misterium Kościoła. Dlatego w konkluzji powyższych rozważań przypomnijmy kilka ogólnych postulatów pod adresem teologii pastoralnej i nauki o liturgii, instytutów liturgicznych i szeroko rozumianego duszpasterstwa, jakie zostały sformułowane przed prawie trzydziestoma laty, przez jednego z wybitnych pastoralistów i liturgistów; postulaty owe nie straciły, mimo upływu lat, nic ze swej aktualności.³²

1. „Teologia pastoralna, jako nauka o urzeczywistnianiu się Kościoła w świecie współczesnym, nie może już liturgiki wyłączyć poza nawias swojej kompetencji, uważając się tylko za tzw. hodegetykę czyli naukę o urzędzie pasterskim Kościoła wziętym w oderwaniu od urzędu nauczycielskiego i kapłańskiego. Jeżeli Kościół urzeczywistnia się przede wszystkim w liturgii, to ona musi znaleźć się w centrum zainteresowania praktycznej teologii Kościoła.

2. Duszpasterstwo nie może się już dzielić na duszpasterstwo liturgiczne i Nieliturgiczne, liturgia nie może też być jednym z działów specjalistycznego duszpasterstwa. W epoce realizacji uchwał II Soboru Watykańskiego może już tylko być mowa o „działalności duszpasterskiej ześrodkowanej w liturgii” i o takiej działalności duszpasterskiej „dla której liturgia św. byłaby szczytem i źródłem”.

3. Ta działalność duszpasterska musi zmierzać przede wszystkim do tego, aby przywrócić zgromadzeniu eucharystycznemu pełną wymowę, a tym samym pełną skuteczność znaku, będącego epifanią Kościoła. Trzeba więc skończyć z sakramentalnym walidyzyzmem, zadawalającym się samym ważnym wykonaniem znaków ściśle sakramentalnych, w poleganiu na ich skuteczności „ex opere operato”.

4. Również kapłanów nie można już będzie dzielić na „liturgistów” i „Nieliturgistów”. W miejsce tego aktualne będzie tylko rozróżnienie na kapłanów posiadających „*sensus Ecclesiae*” i tkwiących swoją

³² Fr. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się...* art. cyt., 38n.

egzystencją w Kościele oraz na kapłanów żyjących na peryferiach Kościoła. Kapłan nie mający zrozumienia i zmysłu do liturgii, jako smutny relikwyt dawnej formacji czysto rubrycystycznej a w gruncie rzeczy aliturgicznej, musi stawać się zjawiskiem coraz rzadszym. W związku z tym formację seminaryjną, która nie doprowadzi do zdolności głębszego zrozumienia i przeżycia liturgii, trzeba będzie uznać za chybioną w jednym ze swoich głównych celów.

5. W wychowaniu liturgicznym wiernych trzeba zwrócić uwagę na wyrabianie swoistej „ascezy wiary” polegającej na zdolności rozpoznawania i przeżywania nawet w znakach liturgicznych niedoskonałych czy to z natury rzeczy czy też wskutek ludzkiej słabości i zaniedbania, tej rzeczywistości nadprzyrodzonej, która przez te znaki jest oznaczana.

W końcu wszyscy członkowie ludu Bożego, kapłani i wierni powinni wspólnym wysiłkiem pracować nad tym, aby lokalne społeczności kościelne, skupione wokół ołtarza, coraz doskonalej urzeczywistniały rysy Chrystusowego Kościoła.

Albowiem: „Ten Kościół Chrystusowy jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zrzesczeniach wiernych, które trwając przy swoich pasterzach same również nazywane są Kościołami w Nowym Testamencie. Są one bowiem na swoim miejscu nowym Ludem powołanym przez Boga w Duchu Świętym i w pełni wielkiej (por. 1 Tes 1,5). W nich głoszenie Ewangelii Chrystusowej zgromadza wiernych i w nich sprawowana jest tajemnica Wieczery Pańskiej, „aby przez ciało i krew Pana zespalali się z sobą ściśle wszyscy bracia wspólnoty”. W każdej wspólnotcie ołtarza, przy świętej służbie biskupa, ofiaruje się symbol owej miłości i „jedności Ciała Mistycznego, bez którego nie może być zbawienia”. W tych wspólnotach, choć nieraz są one szczupłe i ubogie albo żyją w rozproszeniu, obecny jest Chrystus, którego mocą zgromadza się jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół” (KK 26).